

ОНЛАЙН-ЛЕКЦІЯ «ПАТОНІВСЬКИЙ МАНЕВР В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ НАН УКРАЇНИ»

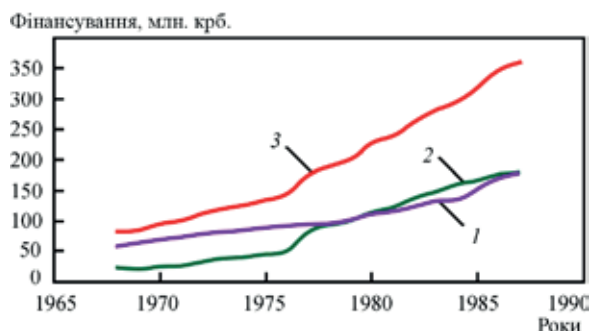
14 листопада 2020 р. на лекторії «Наукові зустрічі» відбулася лекція «Патонівський маневр в історії розвитку НАН України». Через карантинні обмеження захід проводився в онлайн режимі у середовищі Zoom. Ініціатором зустрічі виступив Інститут досліджень науково-технічного потенціалу науки ім. Г.М. Доброва НАН України. Лектором наукової зустрічі став головний науковий співробітник Інституту досліджень науково-технічного потенціалу науки ім. Г.М. Доброва НАН України доктор економічних наук Олександр Сергійович Попович.

Розпочали з того, що Бориса Євгеновича Патона було обрано президентом АН УРСР у лютому 1962 р. О.С. Попович охарактеризував специфіку тих часів. Зауважив, що то був початок десятиліття, яке називали «відносною стабілізацією» країни. Б.Є. Патон, як новий президент, зіштовхнувся з першими серйозними викликами. Ключовим стало прийняття М.С. Хрущовим рішення про реорганізацію Академії наук і науки взагалі. В квітні 1963 р. вийшла постанова ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи щодо поліпшення діяльності Академії наук СРСР і академій союз-

них республік», що передбачала втрату 92 інститутів і третини співробітників. У квітні 1963 р. вийшла відповідна постанова ЦК КПУ і РМ УРСР «Про реорганізацію наукових установ Академії наук УРСР». Завдячуючи боротьбі Б.Є. Патона за збереження якомога більшої кількості інститутів АН УРСР, Академія втратила лише півдесятка інститутів, бібліотек, музеїв, ряд філій та відділів. Лектор здійснив порівняння темпів зростання чисельності науковців СРСР та УРСР за 1961–1985 рр. в три етапи. А також проаналізував як змінювалася частка ВВП, що витрачалася в той час на розвиток науки в СРСР, чому відбулося зниження показника із 6,9 % ВВП до 5,8 % ВВП в 1965 р. та 1985 р. відповідно. Динаміка зростання показників діяльності АН УРСР свідчила про обрання Б.Є. Патонам правильного курсу для української науки. Було акцентовано, що Б.Є. Патон проголосив важливість зв'язків науки з виробництвом, для практичної реалізації яких потрібно будувати свою дослідно-виробничу базу. Було проілюстровано рівень фінансування АН УРСР з 1960-х по 1980-ті рр. з розподілом фінансування із держбюджету та за госпдогово-

27 лютого 1962 р. відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обрано новий склад її Президії. Президентом став представник молодшого покоління українських вчених, 43-річний академік АН УРСР Б.Є. Патон.

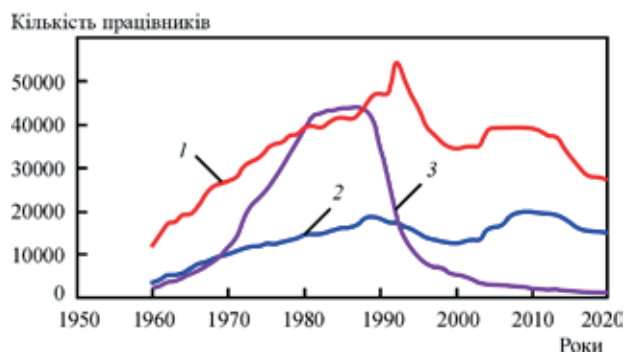

Фінансування АН УРСР у 1960–1980-ті рр.: 1 – з держбюджету, 2 – за госпдоговорами, 3 – загальне

рами. Відображена позитивна динаміка кадрового потенціалу того періоду: чисельність науковців в академічних інститутах зросла в 4,3 рази, а кількість працівників підприємств дослідно-виробничої бази – в 196 разів. За його словами, Академія завжди перевиконувала план.

Зазначалося, що Б.Є. Патон ініціював прийняття постанови РМ УРСР в червні 1981 р. До відома взяли пропозицію про створення на базі науково-дослідних інститутів, конструкторсько-технологічних організацій, дослідних заводів і експериментальних виробництв таких науково-технічних комплексів, як «Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона», «Інститут проблем матеріалознавства», «Інститут надтвердих матеріалів», «Інститут кібернетики» та «Фізико-технічний інститут низьких температур». Лектор розкрив організаційні питання створення таких комплексів, проблему «застою кадрів». Він зауважив, що Б.Є. Патон особисто об'їздив всі регіони України задля укладення договорів про співробітництво Академії з місцевим керівництвом. Рациональною також вважається політика Б.Є. Патона із залучення закладів освіти МОН в наукові центри, які охоплювали всю територію України. Попович О.С. сказав: «Ці центри проявили себе як форма зв'язку з регіонами, як спосіб зорієнтувати науковців на проблеми економіки цього регіону. Навіть використати можливості всієї Академії в інтересах цього регіону». Але багато уваги приділялося і фундаментальній науці. Як доказ того – створення найбільшого радіотелескопу у світі УТР-2, ізохронного циклотрону У-240, побудова судна науки «Михаїл Ломоносов», будівництво великої кількості лабораторій та нових корпусів наукових інститутів. Лектор підкреслив, що значною мірою за це слід завдячувати стратегічному курсу Бориса Євгеновича Патона, його ініціативі і наполегливості.

Наприкінці лекції Попович О.С. продемонстрував обсяги загального фінансування науки в Україні в поточних цінах за 1995–2019 рр. та зафіксував зменшення показника вдвічі, врахувавши інфляцію. А також показав зміни структури науки України згідно розподілу фахівців,

Динаміка кадрової структури Академії: 1 – працівники науково-дослідних установ, 2 – науковці, 3 – працівники підприємств дослідно-виробничої бази

зайнятих дослідженнями в 2015 р. в порівнянні з 1991 р. Лектор виділяє академічний, галузевий, вузівський та заводський сектор. В основному відбулося збільшення академічного сектору із 17 % у 1991 р. до 44 % у 2015 р. за рахунок зменшення галузевого сектору з 65 % до 41 % відповідно. Вузівський сектор залишився незмінним, а заводський дещо зменшився з 9 % до 6 % за ці роки. Простий аналіз дозволяє зробити позитивні висновки про те, як вплинула ініціатива Б.Є. Патона і послідовна реалізація його політики на розвиток української науки. «Патонівський маневр» виявився не просто правильним, а певною мірою рятівним для неї.

На закінчення Попович О.С. зачитав оптимістичну цитату Бориса Євгеновича Патона із його останнього інтерв'ю журналу «Наука і наукознавство»: «Україні після багатьох років економічної стагнації та соціального занепаду знов буде потрібна сильна власна наука, свої талановиті вчені, інженери, висококваліфіковані фахівці, які неодноразово доводили свою здатність продукувати і впроваджувати у всі сфери життя нові знання, технології, виробничі та управлінські новації. В сучасному світі ці джерела економічного зростання і соціального поступу за своєю ефективністю, як відомо, набагато випереджають будь-які інші. Вони визначають і могутність країни, і благополуччя її народу, і світову повагу».

На останок, лектор відповів на поставлені йому запитання, що стосувалися капіталізації наукових досліджень, конкурентність української науки на світовому ринку, створення Міжнародної асоціації академії наук та інші.

Повний запис лекції на ютуб: <https://www.youtube.com/embed/BGbbE2fzXMQ>.

С.В. Іваненко

* Наука в змозі істотно вплинути на інноваційне відродження країни. Інтерв'ю президента НАН України академіка Б.Є. Патона журналу «Наука та наукознавство». Наука та наукознавство. 2020. № 3 (109). С. 03–15. <https://doi.org/10.15407/sofs2020.03.003>